

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СТИМУЛЮВАННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

THE ROLE OF THE EUROPEAN UNION IN STIMULATING SOCIO-ECONOMIC RECOVERY OF UKRAINE

У статті зроблено акцент на тому, що війна росії проти України спричинила масштабні руйнування й людські втрати, відтак відновлення економіки та соціальної сфери України виступає пріоритетним завданням. Наголошено, що ЄС, як один з ключових партнерів України, відіграє важливу роль у стимулюванні соціально-економічного відновлення України. Розглянуто важливий аспект партнерства між Україною та ЄС в контексті повоєнного відновлення української економіки. Досліджено роль ЄС у наданні фінансової і технічної допомоги, а також у сприянні реформам та створенні сприятливого середовища для соціального і економічного розвитку в Україні. Крім вказаного, висвітлено перспективи співпраці між Україною та ЄС у майбутньому та його роль у підтримці України на шляху до членства в ЄС. Висновки статті розкривають важливість партнерства з ЄС для соціально-економічного відновлення та стабілізації України після кризових подій, а також потребу в подальшій підтримці та взаємовигідній співпраці між обома сторонами.

Ключові слова: ЄС, Україна, соціально-економічне відновлення, російсько-українська війна, повоєнна трансформація, співпраця, допомога, реформи, ВВП, підвищення технологічної складності економіки, зростання доданої вартості, ринкові перетворення, європейська інтеграція, посилення інвестиційної привабливості, релокація, диверсифікація, цифровізація.

The article focuses on the fact that Russia's war against Ukraine has caused large-scale destruction and human losses, and therefore the restoration of Ukraine's economy and social sphere is a priority. It is emphasised that the EU, as one of Ukraine's key partners, plays an important role in stimulating Ukraine's socio-economic recovery. An important aspect of the partnership between Ukraine and the EU in the context of the post-war recovery of the Ukrainian economy is considered. Recent events related to the war and Russian aggression have left Ukraine with significant losses and challenges in the economic and social spheres. The role of the EU in providing financial and technical assistance, as well as in promoting reforms and creating a favourable environment for social and economic development in Ukraine is explored. The programmes, initiatives and resources provided by the EU to our country, such as financial support, technical assistance and other forms of cooperation, are presented. In particular, the article analyses the priority areas of cooperation, such as energy efficiency, infrastructure development, support for small and medium-sized enterprises, strengthening the legal system and the fight against corruption. In addition, the article highlights the prospects for future cooperation between Ukraine and the EU and its role in supporting Ukraine on its path to EU membership. It was noted that the EU provides Ukraine with significant financial assistance, as well as political and expert support. EU's assistance is aimed at: maintaining macroeconomic stability by providing loans, grants, and technical assistance; restoring infrastructure through the repair of roads, bridges, schools, and hospitals; supporting businesses with lending instruments, investment guarantees, and export promotion; supporting humanitarian issues through assistance to war victims and displaced persons; and strengthening reforms to combat corruption, deregulate the economy, and strengthen democracy. EU's assistance has a significant impact on Ukraine's economy and contributes to improving people's lives. The conclusions of the article reveal the importance of partnership with the EU for the socio-economic recovery and stabilisation of Ukraine after the crisis, as well as the need for further support and mutually beneficial cooperation between both sides.

Key words: EU, Ukraine, socio-economic recovery, Russian-Ukrainian war, post-war transformation, cooperation, assistance, reforms, GDP, increasing technological complexity of the economy, value added growth, market transformations, European integration, enhancing investment attractiveness, relocation, diversification, digitalisation.

УДК 339.92:330.34(477)(4-67ЄС)

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.18-16>

Петруненко Я.В.¹

д.ю.н., професор,
провідний науковий співробітник,
Державна установа
«Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова
Національної академії наук України»

Petrunenko Iaroslav

State Organization «V. Mamutov Institute
of Economic and Legal Research
of the National Academy of Sciences
of Ukraine»

Постановка проблеми. Українська економіка втратила понад 30% свого валового внутрішнього продукту протягом року після вторгнення РФ у 2022 р. Це стало найбільшою економічною деградацією з моменту здобуття нашою країною незалежності в 1991 р. За оцінками Департаменту ООН з економічних і соціальних питань, для повного відновлення економіки Україні знадобиться близько 13 років за умови щорічного зростання на 3% [1]. Вказане означає, що для уникнення відставання на десятиліття, нашій країні потрібно досягти надзвичайно високих темпів економічного зростання.

Водночас, налагодження ефективної політики соціально-економічного відновлення вимагатиме глибокого розуміння сильних і слабких сторін країни. Вторгнення РФ, окрім іншого, спричинило руйнівні наслідки для української економіки, котрі доповнюються існуючими протягом багатьох років проблемами постсоціалістичного розвитку. До того ж, відсутність цілісної системи підтримки експортної торгівлі ускладнює економічне відновлення. Відтак, ефективне використання інструментів міжнародної торгівлі й співпраці може стати ключовим фактором у відновленні економіки України. Особливу вагу має підтримка з боку ЄС, оскільки

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1186-730X>

вона може допомогти нам забезпечити стійкість та прискорити процеси відновлення.

При цьому, в рамках економічних відносин між Україною та ЄС важливо враховувати не лише політичні та геополітичні аспекти, але й економічні перспективи та можливості для обох сторін. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 р. відкрило широкі можливості для розвитку торговельних, економічних та інвестиційних відносин. З моменту набрання чинності Угоди про асоціацію було підписано низку торговельних угод різних рівнів та зон вільної торгівлі між Україною і окремими країнами ЄС, що справляє позитивний вплив на розширення й зміцнення торговельних зв'язків. Вказані угоди сприяють зростанню обсягів торгівлі та забезпечують доступ українських товарів на ринки ЄС за сприятливими умовами.

Зважаючи на викладене, актуалізація досліджуваної теми фокусується у наступних пріоритетних напрямках, як-то: продовження реформ та зміцнення інституційної бази з метою повної реалізації потенціалу співпраці з ЄС; забезпечення стабільності економічного середовища з метою залучення інвестицій і стимулювання соціально-економічного зростання; використання інструментів міжнародної торгівлі та співпраці для диверсифікації експорту і розширення ринків збуту українських товарів; розвиток інноваційних галузей економіки та стимулювання науково-технічного прогресу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичну основу статті склали звітні матеріали ООН, аналітичні та програмні документи ЄС й уряду України, науковий доробок зарубіжних і вітчизняних дослідників, як-то: J. Grävingsholt, J. Faust, A. Libman, S. Richter, G. Sasse та S. Stewart [2], E. Braw [3], O. Kononov [4], M. Franklin, B. Cormier та T. Vitas [5], Д. Гетьманцев [6] та ін., на експертну думку яких автор спирався при формулюванні власних висновків і пропозицій за результатами проведеного дослідження. Увага окремим питанням окресленої проблематики приділялася й автором статті, зокрема у раніше опублікованих ним роботах, які стосувалися адаптивності національної економіки [7] та основних констант економічного зростання України в умовах війни [8], соціально-економічних чинників відновлення України після перемоги [9], ініціатив ЄС з підтримки малого та середнього бізнесу в Україні [10] та щодо ролі міжнародних партнерств у контексті повоєнного відновлення України [11]. Разом з тим, заявлена проблематика представляється багатомірною та потребує подальших наукових розвідок і переосмислення, що й обумовлює увагу автора до її дослідження.

Постановка завдання. Метою представленої статті є дослідження ролі ЄС у стимулюванні соціально-економічного відновлення України після

повномасштабного вторгнення рф. Реалізація вказаної мети передбачається шляхом виконання наступних *дослідницьких завдань*: визначити ключові напрями й інструменти допомоги ЄС для України; оцінити ефективність та вплив європейської допомоги на соціально-економічний розвиток України; розробити рекомендації щодо посилення ролі ЄС у стимулюванні соціально-економічного відновлення України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Концепція «*соціально-економічного розвитку*» не є новою для України, однак війна ставить перед нею абсолютно нові виклики й новий формат її реалізації. Традиційне розуміння економічного зростання як безперервного збільшення споживання природних ресурсів стає все більш проблематичним. Повоєнне відновлення, ймовірно, призведе до значного зростання потреб у ресурсах. Вказане може загострити вже наявні проблеми з доступом до них, що, в свою чергу, може негативно вплинути як на довкілля, так і стабільність розвитку. Враховуючи зазначене, представляється важливим: переосмислити поняття «*соціально-економічного розвитку*» – воно очевидно не повинне ґрунтуватися лише на кількісному збільшенні споживання ресурсів; впроваджувати принципи сталого розвитку – економія ресурсів, екологічна відповідальність, соціальна справедливість; розробити комплексний план повоєнного відновлення – з урахуванням потреб у ресурсах, екологічних ризиків та принципів сталого розвитку.

У вказаному контексті, досягнення сталого соціально-економічного розвитку в Україні потребуватиме: політичної волі – прийняття законів та нормативних актів, що стимулюють економічне та раціональне використання ресурсів; інвестицій – у розвиток екологічно чистих технологій, інновацій і відновлення ресурсів; підвищення екологічної свідомості серед населення та бізнесу. Відтак, стале соціально-економічне зростання – це не лише шлях до подолання наслідків війни, але й можливість для України стати на шлях інноваційного та відповідального розвитку.

Війна росії проти України спричинила насправді значні руйнування та дестабілізацію української економіки. Масовий виїзд біженців за кордон (близько 6,5 млн. людей) у короткостроковій перспективі може призвести до дефіциту робочої сили після війни [12]. Крім того, нестабільність та ризики, пов'язані з війною, негативно впливають на інвестиційну привабливість України та міжнародну торгівлю.

Попри прогнози про падіння, економіка України продемонструвала стійкість і почала відновлюватися. ВВП України зріс на 5% у 2023 р., що значно вище очікувань [13]. Відновленню сприяла рішучість українців, підтримка з боку міжнародних партнерів та істотна допомога від ЄС.

ЄС надав Україні значну політичну, військову та фінансову допомогу. У 2022 р. ЄС схвалив три пакети санкцій проти росії. ЄС виділив Україні €50 млрд. на підтримку економіки та інфраструктури. Загальна допомога від ЄС і країн-членів ЄС сягає €85 млрд. Україна отримала доступ до європейського ринку, а 4 млн. українців знайшли тимчасовий притулок в ЄС. У лютому 2024 р. ЄС погодив €50 млрд. кредитів і грантів для України до 2027 р. [14]. ЄС активував Директиву про тимчасовий захист для українських біженців. Парламент ЄС схвалив пропозиції щодо допомоги країнам, які приймають українців [15]. Що не менш важливо, наша країна отримала підтримку ЄС для початку переговорів про вступ до ЄС, пройшовши весь шлях від подання заявки у надзвичайно скорочені терміни. ЄС й надалі підтримує Україну і ця підтримка неочіненна.

Наполегливість українців та міжнародна підтримка стали ключовими факторами економічного відновлення. ЄС відіграє важливу роль у підтримці України та її євроінтеграції. Співпраця між Україною та ЄС буде й надалі розвиватися, аби допомогти Україні подолати наслідки війни та побудувати краще майбутнє.

Важливо зазначити, що оскільки війна ще не завершена, її остаточний вплив на економіку України важко передбачити. Проте, завдяки стійкості українців, допомозі міжнародних партнерів та реформам, Україна має шанс не лише відновити національну економіку, але й зробити її більш стійкою та конкурентоспроможною. Для цього нашій країні необхідно буде подолати низку серйозних викликів.

По-перше, необхідно буде відбудувати пошкоджену інфраструктуру, включаючи дороги, мости, електростанції, житлові будинки. Це вимагатиме значних інвестицій.

По-друге, Україні необхідно буде реінтегрувати мільйони біженців, які повернуться додому, на ринок праці. Вказане потребуватиме програм перепідготовки та створення нових робочих місць. Експерти Німецького інституту сталого розвитку (IDOS) [2], досліджуючи питання відновлення України під час триваючої війни, акцентують увагу на тому, що руйнування, спричинені війною, породжують значні соціальні, економічні та культурні виклики для українського народу, які неможливо подолати без державної підтримки та соціального захисту. Для збереження легітимності перед населенням, українська держава повинна не лише забезпечити, щоб процеси відновлення та трансформації були соціально відповідальними, але й також суттєво зменшити соціальні складнощі у середньостроковій перспективі, акцентуючи увагу на таких важливих цілях, як гендерна рівність, зменшення соціоекономічної виключеності та підвищення соціальної згуртованості.

Для досягнення зазначених цілей, як зауважують дослідники, Україні необхідна підтримка [2].

По-третє, повинні відбутися системні зміни, особливо щодо розвитку правової держави, боротьби з корупцією, забезпечення незалежності судової влади тощо.

З цього напрямку, ЄС й інші міжнародні партнери можуть відіграти важливу роль у подоланні вказаних викликів. Окрім фінансової допомоги, партнери можуть надати Україні технічну допомогу і експертизу. Крім того, важливо продовжувати реформи, спрямовані на покращення бізнес-клімату. Вказане допоможе залучити інвестиції й стимулювати соціально-економічне зростання.

Окрім традиційних галузей, важливо також сфокусуватися на розвитку нових секторів економіки. Наприклад, Україна має потенціал стати лідером у сфері відновлюваної енергетики та цифрових технологій. Інвестування в ці галузі може допомогти створити нові робочі місця та зробити економіку України більш стійкою і конкурентоспроможною.

Війна росії проти України безумовно стала трагедією, однак разом з тим вона стала й каталізатором для змін. Наразі наша країна має унікальну можливість побудувати нову економіку, яка буде більш диверсифікованою, інноваційною та стійкою. Завдяки стійкості українського народу і підтримці міжнародних партнерів, Україна може вийти з наявної кризи сильнішою, ніж будь-коли.

Через геополітичну нестабільність в регіоні, економічне відновлення України привертає увагу різних зацікавлених сторін – не тільки внутрішніх, а й міжнародних. Розширення співпраці з ЄС та іншими міжнародними партнерами відкриває нові перспективи для розвитку української економіки.

Видається можливим передбачити, що вступ України до ЄС сприятиме посиленню інвестиційного потенціалу, забезпечить доступ до нових ринків і технологій, стимулюватиме модернізацію промисловості та підвищення конкурентоспроможності українських підприємств. Проте, вказаний процес передбачає вирішення внутрішніх проблем, зокрема пов'язаних з корупцією, нестабільністю правової системи та неефективним управлінням.

Проведення відповідних дієвих реформ у цих сферах очевидно може сприяти привабленню нових інвесторів, створенню сприятливого бізнес-клімату й підвищенню конкурентоспроможності української економіки. Але це потребуватиме значних зусиль, часу і підтримки міжнародних партнерів.

Ще одним стратегічним напрямком у співпраці з ЄС є використання заморожених російських активів для компенсації збитків, завданих агресією, що наразі обговорюється на міжнародному рівні. Це питання є актуальним для України, яка зазнала

значних руйнувань та втрат унаслідок війни. ЄС заморозив понад \$300 млрд. активів центрального банку росії та \$30 млрд. активів, пов'язаних з олігархами, близькими до путіна [3]. Створення спільної системи для ефективного використання цих коштів може допомогти компенсувати втрати України та реструктурувати її економіку після війни.

Реконструкція економіки України відкриває нові можливості також і для вирішення застарілих проблем. Завдяки реконструкції, наша країна може не тільки зміцнити свою безпеку та суверенітет, але й суттєво розвинути економіку, реалізувавши свій потенціал у сільському господарстві, ІКТ, енергетиці, IT-індустрії та інших галузях, що також може зробити Україну більш привабливою для західних інвестицій. Найважливішим кроком у вказаному контексті буде створення нової інституційної структури, котра посилить зусилля з відновлення та наблизить нашу країну до вступу в ЄС.

Україна може використовувати вже наявні приклади успішних реформ, як-то швидка та ефективна цифровізація державних послуг. Вказане зробило бюрократичні процедури більш ефективними, а ведення бізнесу простішим. Крім того, цифрові рішення допомагають зменшити корупцію, яка завжди була серйозною проблемою.

Наступним не менш важливим напрямом є підвищення продуктивності та модернізація виробництва. Вказане не лише вирішить проблему дефіциту робочої сили, але й сприятиме більшій інтеграції України до світового економічного співтовариства та розвитку міжнародної торгівлі. До того ж, українські підприємства майже кожного дня несуть значні збитки у зв'язку з постійними обстрілами. Подібні ситуації також потребують державного втручання, особливо в частині реструктуризації боргів. З цього приводу досить цікавим є дослідження науковця Люксембурзького університету О. Кононова [4] про післявоєнне відновлення економіки України та про те, яку роль для українського малого і середнього бізнесу може відіграти Директива (ЄС) 2019/1023 про превентивну реструктуризацію. При цьому, підтримка українського бізнесу європейськими інституціями має досить потужний позитивний ефект. В окресленому контексті деякі експерти відмічають, що підтримка України, кульмінацією якої стало відкриття у грудні 2023 р. переговорів про вступ, означає більш тісну інтеграцію з ринком ЄС. Вказане, своєю чергою, призвело до збільшення імпорту з України, особливо сільськогосподарської продукції, і, таким чином, посилило конкуренцію, з якою доводиться стикатися підприємствам ЄС. Наприклад, уряд Польщі домогся поступки ЄС щодо обмеження експорту продовольства з України в січні 2024 р. після місяців негативної реакції з боку польського аграрного сектора.

Проте, незважаючи на певні експортні обмеження, запроваджені ЄС та його країнами-членами, український експорт у певних сферах зріс [5].

Варто зазначити, що на початку 2024 р. було представлено декілька програмних документів, які систематизують плани України, включаючи *Матрицю реформ* [16]. Цей документ містить огляд умов і рекомендацій міжнародних партнерів України у ключових секторах та призначений для використання як аналітичний інструмент для ефективного впровадження і моніторингу виконання всіх запланованих заходів.

Матриця реформ включає близько 230 умов і рекомендацій для України, які були розроблені у співпраці з міжнародними партнерами. Понад половина з них є унікальними, тоді як 45% повторюються у різних формах. *Матриця реформ* є живим інструментом, який буде коригуватися відповідно до узгоджень з партнерами, включаючи *Ukraine Facility* та рекомендації від США й інших країн. Застосування заходів щодо реформування України має бути максимально ефективним для розвитку потенціалу країни [17].

Безумовно, Україна зацікавлена в проведенні реформ, але одночасно існує й потреба у подальшій пріоритизації і структуризації реформ в рамках роботи платформи. Вважаємо, що пріоритетами у цьому контексті має бути посилення обороноздатності та поглиблення євроінтеграції. У певній мірі ці пріоритети взаємопов'язані та за більшістю опцій є взаємодоповнюючими. Першочерговим на 2024 р. був, як зауважував Д. Гетьманцев, оперативний запуск в режимі «інтенсивного діалогу» перемовин про вступ до ЄС – після отримання переговорної рамки (проведення першої установчої міждержавної конференції Україна-ЄС) [6].

Формулюючи проміжні висновки, необхідно зазначити, що соціально-економічне зростання в Україні після війни видається цілком можливим, за умови успішної реалізації наступних пріоритетних завдань: *подвоєння ВВП* (на думку експертів, для економічного прогресу Україні необхідно подвоїти свій ВВП, це можливо за умови суттєвого підвищення рівня технологічної складності економіки); *підвищення технологічної складності* (наша країна, порівняно з розвиненими країнами, наразі експортує продукцію з відносно низькою складністю, і це стосується навіть агропродукції, яка у довоєнному 2021 р. становила значну частку експорту, проте значно поступалася за складністю агроекспорту, наприклад, Польщі чи Німеччини); *зростання доданої вартості* (підвищення рівня доданої вартості, створюваної кожним працівником, виступає критично важливим завданням); *пришвидшення та поглиблення європейської інтеграції* (важливим процесом для України буде європейська інтеграція і поглиблення партнерства з розвиненими країнами); *стратегічна автономія*

ЄС (Україна має значний потенціал для доповнення концепції стратегічної автономії ЄС за рахунок реалізації внутрішнього потенціалу в ключових сферах); посилення інвестиційної привабливості (незважаючи на наявність значних конкурентних переваг, обсяг залучених інвестицій в Україну залишається низьким, це пов'язано з низкою перешкод, більшість з них адміністративно-регуляторного характеру, зокрема, судова система, корупція, правоохоронна діяльність, регуляторна політика тощо; зауважимо, що профільний комітет Європейського парламенту з питань міжнародної торгівлі 07 березня 2024 р. схвалив продовження лібералізації торгівлі для України, зазначивши про те, що лібералізаційні заходи залежать від поваги Україною демократичних принципів, прав людини, верховенства права та її постійних зусиль у боротьбі з корупцією та організованою злочинністю); збільшення пропускної здатності (наступним та одним із ключових пріоритетів у контексті стратегічних планів України по розвитку міжнародної торгівлі є підвищення пропускної здатності транспортних коридорів України з ЄС); диверсифікація маршрутів експорту (йдеться, зокрема, про необхідність диверсифікації маршрутів експорту української продукції, зменшення залежності від російських портів та покращення економічної співпраці з ЄС і США). Зазначене є тільки незначною частиною тих пріоритетів соціально-економічного розвитку, що мають стати частиною національного плану відновлення України.

Висновки. По результатах проведеного дослідження представляється можливим сформулювати наступні висновки та пропозиції. Так, соціально-економічне відновлення України у пост-воєнний період має низку шансів та суттєвих викликів. Позитивні тенденції в реальному секторі можливо спостерігати вже сьогодні завдяки: зростаючому попиту на внутрішньому ринку; покращенню енергозабезпечення; релокації виробництва; лібералізації зовнішньої торгівлі; диверсифікації експортних маршрутів.

Проте, здебільшого зазначений розвиток базується на природних та географічних перевагах, а не на науково-технологічному потенціалі. Й саме на вказаний акцент і слід звертати увагу. Серед цих викликів Україна має шанси: вирішити системні проблеми, котрі гальмували розвиток протягом останніх десятиліть; стати сильнішою та більш стійкою економічно.

Передумовами для реалізації зазначеного є:

- оновлена інституційна база (використання досягнень цифровізації та діджиталізації як управлінських так і бізнес-процесів; посилення боротьби з корупцією);

- підвищення продуктивності та модернізація виробництва (вирішення проблеми нестачі робочої сили);

- використання заморожених російських активів як певний трамплін для стійкого та інклюзивного економічного зростання (створення умов для швидкого та довгострокового економічного зростання: темпи зростання ВВП більше 2,5-3% – середньосвітовий та 5-7% – країн Європи, Азії й Америки, що розвиваються);

- покращення інвестиційного клімату і розвитку міжнародної торгівлі (верховенство права та якісні інститути державного управління; боротьба з корупцією; захист прав власності; зменшення частки державних витрат у ВВП; свобода руху капіталів та фінансових ресурсів; економічна свобода та макроекономічна стабільність);

- системні, глибокі, синхронні ринкові перетворення (потреба в них продиктована практикою розвитку української економіки, зовнішніми загрозами та якістю внутрішніх інститутів, а за умови успіху зазначених перетворень можливе: а) подвоєння ВВП, що забезпечить: підвищення технологічної складності експорту; покращення інвестиційного клімату; системні ринкові трансформації; б) відновлення економічної активності у найближчій перспективі з акцентом на: розвиток оборонно-промислового комплексу; впровадження системи страхування підприємств; відновлення виробничих потужностей експортерів; запровадження нових транспортних маршрутів; створення спеціальних (вільних) економічних зон; підтримку банківського кредитування; цільову підтримку малого й середнього бізнесу);

- європейська інтеграція (так, подальший розвиток євроінтеграційних процесів та продовження структурних змін всередині країни забезпечать низку взаємовигідних переваг, як-то: перехід від однієї з найгірших систем врядування до ефективної ринкової економіки; розширення торговельних та інвестиційних відносин з ЄС; покращення енергобезпеки ЄС; стабілізація східного сусідства ЄС; збільшення військового потенціалу ЄС).

З огляду на викладене, можемо висунути гіпотезу, що в Україні у період повоєнної відбудови з'явиться вікно можливостей здійснити стрибок у соціально-економічному розвитку. Skorистатися вказаним вікном можна лише за рахунок комплексного плану реформ, спрямованого на підвищення технологічної складності економіки, покращення правових механізмів захисту прав громадян, зміцнення інституцій та інтеграцію з ЄС. При цьому, успіх України матиме позитивний вплив не лише на її власне благополуччя, а й на безпеку та стабільність усієї Європи.

У цьому контексті перспективними напрямами подальших досліджень вбачається наукове обґрунтування можливостей створення спеціальних (вільних) економічних зон з пільговим податковим режимом та спрощеною бюрократією з метою залучення іноземних інвестицій

у високотехнологічні галузі; розвиток освіти і науки, які є критично важливими для підготовки кваліфікованих кадрів, необхідних для модернізації економіки; запозичення успішного досвіду інших країн, котрі пройшли через схожі трансформації. Також, зважаючи на те, що економіка України безпосередньо залежить від природних ресурсів, таких як вода, ліси, земля та надра, природоохоронне законодавство має спрямовуватися не на те, щоб припиняти економічний розвиток, а на забезпечення гарантованої екологічної безпеки, яка визначена у ст. 16 Конституції України [18], шляхом збереження екологічної рівноваги. Також ст. 66 Конституції України [18] встановлює, що кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі. Отже, питання охорони довкілля є ключовим і має бути враховане під час формування стратегій економічного розвитку. Відповідно, питання дотримання балансу між забезпеченням екологічних прав громадян та механізмами соціально-економічного розвитку також слід віднести до пріоритетів подальших наукових розвідок.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. One year of the war in Ukraine leaves lasting scars on the global economy. Department of Economic and Social Affairs. *United Nations*. URL: <https://www.un.org/en/desa/one-year-war-ukraine-leaves-lasting-scars-global-economy>
2. Grävingholt J., Faust J., Libman A., Richter S., Sasse G., Stewart S. Rebuilding Ukraine: What the international community now needs to consider. IDOS Policy Brief No. 4/2023. *German Institute of Development and Sustainability*. DOI: <https://doi.org/10.23661/ipb4.2023>
3. Braw E. Freeze – Don't Seize – Russian Assets. *Foreign Policy*. URL: <https://foreignpolicy.com/2023/01/13/putin-sanctions-oligarchs-freeze-seize-assets>
4. Kononov O. Post-war economic recovery of Ukraine: what role could the EU preventive restructuring Directive 2019/1023 play for the Ukrainian small and medium-sized enterprises? *American Bankruptcy Law Journal*. 2023. Vol. 97(4). P. 757-835. URL: <https://orbilu.uni.lu/handle/10993/60088>
5. Franklin M., Cormier B., Vitas T. EU Elections 2024 Spotlight: The Ukrainian Factor. *Teneo*. URL: <https://www.teneo.com/de/insights/articles/eu-elections-2024-spotlight-the-ukrainian-factor>
6. Гетьманцев Д. План дій на 2024 рік: озброєння, відбудова, економічне зростання та рух до ЄС. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/03/6/710794>
7. Петруненко Я.В., Тройніков В.В. Адаптивність української економіки в умовах російсько-української війни. *Економіка країни в умовах глобальних викликів: наукові підходи та практика реалізації*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 06 вересня 2024 р.). Львів-Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 54-59. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-415-6-12>
8. Петруненко Я.В. Основні константи економічного зростання України в умовах війни. *Український економічний часопис*. 2024. № 6. С. 109-114. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2024-6-17>
9. Петруненко Я.В. Соціально-економічні чинники відновлення України після перемоги. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2024. Т. 35(74). № 3. С. 68-75. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.3/11>
10. Петруненко Я.В. Ініціативи Європейського Союзу з підтримки малого та середнього бізнесу в Україні. *Формат розвитку відносин України та Європейського Союзу в контексті російсько-української війни, виборчих процесів та прав національних меншин*: матер. IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 04-05 жовтня 2024 р.) / за заг. ред. Ю. Остапця. Ужгород: PIK-У, 2024. 359 с. С. 98-100. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/83172>
11. Петруненко Я.В. Роль міжнародних партнерств у контексті повоєнного відновлення України та захисту соціально-економічних прав громадян. *Гарантії дотримання соціально-економічних та екологічних прав людини в умовах війни та повоєнної трансформації*: Кол. моногр. / За заг. ред. чл.-кор. НАН України В.А. Устименка; НАН України, ДУ «ІЕПД імені В.К. Макутова НАН України». К., 2024. 404 с. Розділ 1.2. С. 62-124. URL: <https://hozpravoreposit.kyiv.ua/handle/765432198/252>
12. Ukraine Refugee Situation. The Operational Data Portal (ODP) by UNHCR. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
13. World Bank forecasts economic growth for Ukraine's GDP in 2024. *The New voice of Ukraine*. URL: <https://english.nv.ua/business/world-bank-updates-gdp-forecasts-for-ukraine-and-russia-amidst-ongoing-war-50382983.html>
14. The EU response to the Ukraine refugee crisis. *European Parliament*. URL: <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20220324STO26151/the-eu-response-to-the-ukraine-refugee-crisis>
15. European Parliament ratifies EU-Ukraine Association Agreement. *European Parliament*. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20140915IPR62504/european-parliament-ratifies-eu-ukraine-association-agreement>
16. Ukraine's Reforms Matrix: Reforms and Conditionalities 2024. As of February 14, 2024. *Ministry of Finance of Ukraine*. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/Presentation%20on%20Ukraine's%20Reforms%20matrix\(1\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/Presentation%20on%20Ukraine's%20Reforms%20matrix(1).pdf)
17. Презентовано Матрицю Реформ, підготовлену Урядом України у співпраці зі Світовим банком. *Міністерство фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/the_presentation_of_the_reforms_matrix_prepared_by_the_government_of_ukraine_in_cooperation_with_the_world_bank-4452
18. Конституція України від 28 червня 1996 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

REFERENCES:

1. One year of the war in Ukraine leaves lasting scars on the global economy. Department of Economic and Social Affairs. *United Nations*. Available at: <https://www.un.org/en/desa/one-year-war-ukraine-leaves-lasting-scars-global-economy>
2. Grävingsholt J., Faust J., Libman A., Richter S., Sasse G., Stewart S. Rebuilding Ukraine: What the international community now needs to consider. IDOS Policy Brief No. 4/2023. *German Institute of Development and Sustainability*. DOI: <https://doi.org/10.23661/ipb4.2023>
3. Braw E. (2023). *Freeze – don't seize – Russian assets*. *Foreign Policy*. Available at: <https://foreignpolicy.com/2023/01/13/putin-sanctions-oligarchs-freeze-seize-assets>
4. Kononov O. (2023). Post-war economic recovery of Ukraine: What role could the EU preventive restructuring Directive 2019/1023 play for the Ukrainian small and medium-sized enterprises? *American Bankruptcy Law Journal*, vol. 97(4), pp. 757–835. Available at: <https://orbilu.uni.lu/handle/10993/60088>
5. Franklin M., Cormier B., Vitas T. (2024). EU Elections 2024 spotlight: The Ukrainian factor. Teneo. Available at: <https://www.teneo.com/de/insights/articles/eu-elections-2024-spotlight-the-ukrainian-factor>
6. Hetmantsev D. (2024). Plan dii na 2024 rik: Ozbroyennia, vidbudova, ekonomichne zrostantia ta rukh do YeS [Action Plan for 2024: Armament, Reconstruction, Economic Growth and Movement to the EU]. *Ekonomichna pravda*. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/03/6/710794>
7. Petrunenko Ia. V., Troinikov, V. V. (2024). Adaptivnist ukrainskoi ekonomiky v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Adaptability of the ukrainian economy in the conditions of the russian-ukrainian war]. *Ekonomika krainy v umovakh hlobalnykh vyklykiv: Naukovi pidkhody ta praktyka realizatsii: Materialy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Odessa, September 6, 2024). Lviv-Torun: Liha-Pres, pp. 54–59. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-415-6-12>
8. Petrunenko Ia. V. (2024). Osnovni konstantsii ekonomichnoho zrostantia Ukrainy v umovakh viiny [The main constants of economic growth of Ukraine in wartime]. *Ukrainskyi ekonomichnyi chasopys*, no. 6, pp. 109–114. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2024-6-17>
9. Petrunenko Ia. V. (2024). Sotsialno-ekonomichni chynnyky vidnovlennia Ukrainy pislia peremohy [Socio-economic factors of Ukraine's recovery after the victory]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Yurydychni nauky*, vol. 35(74)(3), pp. 68–75. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.3/11>
10. Petrunenko Ia. V. (2024). Initsiatyvy Yevropeiskoho Soiuzu z pidtrymky maloho ta serednoho biznesu v Ukraini [Initiatives of the European Union to support small and medium-sized businesses in Ukraine]. *Format rozvytku vidnosyn Ukrainy ta Yevropeiskoho Soiuzu v konteksti rosiisko-ukrainskoi viiny, vyborchkykh protsesiv ta prav natsionalnykh menshyn: Materialy IX Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Uzhgorod, October 4–5, 2024). Uzhgorod: RIK-U, 359 p. Available at: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/info-centre/get/83172>
11. Petrunenko Ia. V. (2024). Rol mizhnarodnykh partnerstv u konteksti povojennoho vidnovlennia Ukrainy ta zakhystu sotsialno-ekonomichnykh prav hromadian [The role of international partnerships in the context of post-war reconstruction of Ukraine and protection of socio-economic rights of citizens]. *Harantii dotrymannia sotsialno-ekonomichnykh ta ekolohichnykh prav liudyny v umovakh viiny ta povoennoi transformatsii: Kolektyvna monohrafiia*. Derzhavna ustanova "Instytut ekonomiko-pravovykh doslidzhen im. V. K. Mamutova NAN Ukrainy", pp. 62–124. Available at: <https://hozpravoreposit.kyiv.ua/handle/765432198/252>
12. UNHCR. (n.d.). *Ukraine refugee situation*. The Operational Data Portal. Available at: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
13. The New Voice of Ukraine. (2024). *World Bank forecasts economic growth for Ukraine's GDP in 2024*. Available at: <https://english.nv.ua/business/world-bank-updates-gdp-forecasts-for-ukraine-and-russia-amidst-ongoing-war-50382983.html>
14. European Parliament. (2022). *The EU response to the Ukraine refugee crisis*. Available at: <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20220324STO26151/the-eu-response-to-the-ukraine-refugee-crisis>
15. European Parliament. (2014). *European Parliament ratifies EU-Ukraine Association Agreement*. Available at: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20140915IPR62504/european-parliament-ratifies-eu-ukraine-association-agreement>
16. Ministry of Finance of Ukraine. (2024). *Ukraine's reforms matrix: Reforms and conditionalities 2024*. Available at: [https://mof.gov.ua/storage/files/Presentation%20on%20Ukraine's%20Reforms%20matrix\(1\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/Presentation%20on%20Ukraine's%20Reforms%20matrix(1).pdf)
17. Presentovano Matrytsiu Reform, pidhotovlenu Uriadom Ukrainy u spivpratsi zi Svitovym bankom [The Reform Matrix, prepared by the Government of Ukraine in cooperation with the World Bank, was presented]. Ministerstvo finansiv Ukrainy. Available at: https://mof.gov.ua/uk/news/the_presentation_of_the_reforms_matrix_prepared_by_the_government_of_ukraine_in_cooperation_with_the_world_bank-4452
18. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. [Constitution of Ukraine of June 28, 1996]. Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-bp#Text>